

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 14 juli 1914 kl. 4 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 4 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till främjande av jordbrukets och detsamma närstående näringars förseende med elektrisk kraft.

I en inom andra kammaren avgiven motion nr 104 har herr *Kronlund* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om och för riksdagen framlägga förslag till de åtgärder, som från statens sida kunna vara erforderliga och lämpliga för främjande av jordbrukets och detsamma närstående näringars förseende med elektrisk kraft. *Motionen.*

Beträffande motiveringen för detta yrkande har motionären hänvisat till den av honom inom andra kammaren vid innevarande års första riksdag avgivna motionen nr 248, vilken är av följande lydelse:

»Bland Sveriges nationella tillgångar intager dess vattenkraft en synnerligen viktig plats, allra helst som densamma är mera konstant och alltid tillgänglig i olikhet med till exempel skogar och malmer, som genom en oklok hushållning i otid kunna förbrukas eller spolieras.

Först genom de senare årens systematiska undersökningar och avvägningar har man kunnat få ett ungefärligt begrepp om storleken av våra vattenkraftstillgångar.

Enligt de i detta avseende gjorda utredningar av bland annat löjtnanten i kungl. väg- och vattenbyggnadskåren M. Serrander, utgjordes år 1908 vattenkraften i de utbyggnadsvärdiga och utbyggda enskilda vatten dragen omkring 2,800,000 hästkrafter, varav 1,450,000 hästkrafter funnes

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 13 saml. 5 avd. 4 häft. (Nr 4.) 1

att tillgå i nedre Norrland och Dalarne, 77,000 i Mellan-Sverige, 252,000 i östra Syd-Sverige, 26,000 i Skåne och 420,000 i Väst-Sverige.*

Av denna på enskilda händer befintliga vattenkraft var då redan utbyggt i Mellan-Sverige 47 %, i Väst-Sverige 38 %, i östra Syd-Sverige 23 %, i Skåne 18 %, i nedre Norrland och Dalarne 10 %, och kunna för närvarande i mellersta och södra Sverige inemot 50 % anses utbyggda och utnyttjade.

Staten tillhörig utbyggnadsvärdig vattenkraft utgjorde samtidigt omkring 1,000,000 hästkrafter, varav i övre Norrland 650,000 hkr, i Väst-Sverige 260,000 hkr, i nedre Norrland och Dalarne 100,000 hkr; därav finnas utbyggda eller under byggnad varande vattenfall i Väst-Sverige om 93,000 hkr, i Älvkarleby om 45,000 hkr och i Porjus om 37,000 hkr.

Dessutom äro en hel del värdefulla och stora vattenfall med krafttillgångar om tillsammanlagt 330,000 hkr föremål för rättegång mellan kronan och enskilda.

Av de sålunda angivna vattenkrafttillgångarna äro för närvarande redan utnyttjade omkring 700,000 hkr, medan däremot den för drivande av vår industri beräknade hela tillgängliga ångkraften utgör 350,000 hkr.

Sammanlagda totala vattenkrafttillgången i Sverige, utan hänsyn till dess byggnadsvärdighet, kan beräknas till 6,200,000 hkr, varav 2,400,000 hkr komma på övre Norrland, 2,560,000 hkr på nedre Norrland och Dalarne, 804,000 hkr på Väst-Sverige och 307,000 hkr på östra Syd-Sverige.

Innan jag övergår till redogörelse för användning av den redan utnyttjade vattenkraften, torde här böra nämnas några ord rörande det beräknade värdet av Sveriges vattenkraft.

De enskilda vattenkrafttillgångarnas nutidsvärde beräknades år 1908 för norra Sverige till 63,000,000 kronor, för Mellan-Sverige till 5,000,000 kronor, för östra Syd-Sverige till 14,000,000 kronor, för Skåne till 1,300,000 kronor och för Väst-Sverige till 26,000,000 kronor, således för hela Sverige till omkring 110,000,000 kronor, varav 58 % kommer på norra Sverige och 42 % på södra Sverige, under det att själva krafttillgångarna fördela sig med 72 % på norra Sverige och 28 % på södra Sverige. Mot det beräknade nutidsvärdet 110,000,000 kronor svarar ett framtidsvärde vid en tidpunkt, då all den angivna vattenkraften kan beräknas hava tagits i anspråk, av ungefär 223,000,000 kronor, en beräkning, som naturligtvis är ytterst

* *Övre Norrland* avser Västerbottens och Norrbottens län; *nedre Norrland* och *Dalarne*; Jämtlands, Västernorrlands, Gävleborgs och Kopparbergs län; *Mellan-Sverige*: Stockholms, Uppsala, Örebro, Västmanlands och Södermanlands län; *östra Syd-Sverige*: Östergötland, Småland, Gottland, Blekinge, och *Väst-Sverige*: Västergötland med Dalsland, Bohuslän, Värmland och Halland.

problematisk och beroende på konjunkturförhållanden, tiden då vattenkraften togs i anspråk, samt sättet för dess användning. Statens vattenkraft beräknades till sammanlagt 11,000,000 kronor för norra Sverige och 18,000,000 kronor för södra Sverige eller till sammanlagt 29,000,000 kronor för hela landet, därav 38 % kommer på norra Sverige och 62 % på södra Sverige, under det att krafttillgångarna fördela sig med 58 % på norra Sverige och 42 % på södra Sverige. Framtidsvärdet vid den tid, då all statens utbyggnadsvärdiga vattenkraft togs i bruk, uppgår till 56,000,000 kronor, ett belopp, som emellertid torde få anses vara ytterligt lågt beräknat i betraktande av de stora tillgångar på vattenkraft, som förefinnas i nordligaste Sverige, och med de resurser på malmer, skogar etc., som förefinnas som underlag för en blivande storindustri i dessa landsdelar. Exempelvis må nämnas, att Trollhättefallen av vederbörande myndighet upptagits till värde av 15,000,000 kronor, Älvkarlebyfallen till 3,000,000 kronor och Porjusfallen till 1,000,000 kronor.

Såsom ju naturligt är, har vattenkraften i ojämförligt mycket större grad tagits i anspråk i södra och mellersta Sverige än i nordligare delar av vårt land, och detta huvudsakligen för industriella ändamål.

Undersöker man närmare, till vilka olika ändamål vattenkraft i vårt land för närvarande användes, finna vi, att för järnindustrien användes omkring 150,000 hkr, för träindustrien 250,000 hkr, för kvarnindustrien 60,000 hkr, för elektro-kemiska och elektro-metallurgiska industrien omkring 60,000 hkr, för väverier och spinnerier omkring 40,000 hkr och för elektriska kraftdistributionsindustrien omkring 100,000—150,000 hkr. Synnerligt värdefull är vattenkraften för sådan industri, som för sitt bestånd och konkurrenskraftiga utveckling kräver billig drivkraft, exempelvis inom järnindustrien elektrisk malmsmältning, varigenom sparas 60 % träkol, inom träindustrien, fabrikation av slipad trämassa, inom elektro-kemiska och elektro-metallurgiska industrien fabrikation av karbid, cynamid, kalk-kväve och dylikt.

Vattenkraften borde emellertid få användning på andra områden, som jag skall i det följande något närmare beröra.

Jordbruket.

Med hänsyn till det tryckta läge, vari landets jordbruk för närvarande befinner sig, särskilt på grund av bristen på levande arbetskraft och dess fördyrande, torde vattenkraftens användning inom jordbruket vara en fråga, som mer än någonsin förtjänar att beaktas. För närvarande kan man säga, att inemot hälften av den befintliga vattenkraften i södra och mel-

lersta Sverige redan tagits i anspråk för andra ändamål, och därför torde det vara hög tid att redan nu, innan den återstående vattenkraften hinner tagas i anspråk för andra ändamål, tillse, att jordbruket och andra i samband därmed stående intressen kunna påräkna sin behövlige andel däri.

Många svårigheter och hinder möta för en vidsträckt användning för vattenkraften inom jordbruket. För detta ändamål krävas dyrbara kraftledningar, transformatorstationer och fördelningsnät, vilket allt medför stora kapitalutlägg. För de delar av vårt land, som endast hava en gles befolkning och jämförelsevis obetydligt odlad jord, torde dessa förhållanden för närvarande resa oöverstigliga hinder för realiserandet av önskemålet om vattenkraftens användning i jordbrukets tjänst, då kostnaderna otvivelaktigt bleve alltför stora och betungande. I andra delar av vårt land åter, där befolkningsmängden är tätare och arealen av den uppodlade jorden jämförelsevis stor, synes spörsmålet lättare att realisera.

I ett föredrag i kungl. lantbruksakademien den 22 september 1913 har fil. doktor Alfred Ekström lämnat åtskilliga uppgifter angående redan gjorda elektriska anläggningar för jordbruket och för de slutsatser man över huvud kan draga därav. På fråga, inom vilka delar av Sverige lantbruket kan elektrifieras i någon större skala, lämnar doktor Ekström det svar, att i de trakter, där folkmängden på landsbygden är större än 25 invånare per kvadratkilometer, möjlighet föreligger att med ekonomisk fördel elektrifiera lantbruket, således i Malmöhus län, Kristianstads län, Skaraborgs län, Östergötlands län delvis, Uppsala län delvis, Stockholms län delvis, Södermanlands län delvis, Örebro län delvis och Västmanlands län delvis.

I föredraget har lämnats en hel del upplysningar rörande elektrifieringen av jordbruket inom Fjälkinge och Önnestads socknar i Kristianstads län, vilka anläggningar tillkommit uteslutande för lantbrukets skull utan samband med industriella anläggningar.

Det påvisas bland annat, hurusom den elektriska kraften med fördel kan användas till belysning i bostad, stall och logar m. m., för hushållsändamål, såsom strykning, kokning, drivande av symaskin, rotfruktsmaskin, köttkvarn, vidare för tröskning, pumpning, sågning, hackelseskärning, malning, gröpning, krossning, arbetsmaskiner i smedja och slöjdstuga m. m., och slutligen såsom ett framtidsmål även jordens bearbetning.

Från anläggningarna i Fjälkinge och Önnestad påpekas såsom exempel på hur den elektriska kraften ställer sig i pris för olika ändamål, att ett sädeslass eller hölass med tillhjälp av en man upphissas på tre minuter på logen, att loghissen per dag kostar 25 öre, krossning av 100 kg. foder-

kakor 1 öre, sågning av grov ved per famn (6×6×3 fot) 8 à 12 öre, upp-pumpning av ett lass gödselvatten på en minut ett halft öre, att 2 man såga på en timme minst 2 famnar ved med elektrisk kraft. Hackelse-skärning med en man kostar 6 à 10 öre per timme, och det därvid bearbetade räcker en vecka till 25 hästar.

I föredraget redogöres slutligen för huru Hemsjö kraftaktiebolag, som i detta avseende i vårt land nedlagt en banbrytande verksamhet, i Kristianstadstrakten finansierat en dylik kraftdistribution till landsbygden i större skala. Detta har skett därigenom, att inom de olika kommunerna andelsföreningar bildats av dem, som önskat bli delaktiga av elektrisk kraft, därvid varje medlem tecknar en ansvarsförbindelse, vars belopp utgör minst fem gånger den garanterade minimikraftthyran för den av honom abonnerade elektriska kraften. På dessa ansvarsförbindelser upptager andelsföreningen ett lån, för vilket kraftbolaget bygger de erforderliga elektriska anläggningarna. Lånet förräntas och amorteras av kraftbolaget, med den hyra, som medlemmarna i andelsföreningen erlägga för den elektriska kraften. Efter 21 år har andelsföreningens lån helt inbetalts utan några som helst kostnader för föreningen, vars medlemmar under hela tiden endast haft att erlägga hyran för den elektriska kraften. Anläggningskostnaderna i Fjälkinge och Önnestads socknar uppgå därvid till omkring 20 kronor per har odlad mark och krafthyran i genomsnitt till cirka 4 kronor årligen per hektar odlad mark.

Elektriska anläggningar för jordbruksändamål ha vidare ifrågasatts av Vattenfallsstyrelsen inom såväl Uppland, Södermanland som Östergötland utan att, såvitt jag vet, planerna ännu kommit till utförande.

De försök, som sålunda gjorts, visa emellertid, att med en planmässig anordning elektrifiering av jordbruket icke allenast är möjlig, utan även låter sig med fördel genomföras under de förutsättningar jag nämnt.

Det torde vara överflödigt att påvisa, att den elektriska kraftens användning i jordbruk onödiggjorde levande arbetskraft vid en mängd tidödande och mera mekaniska göromål samt antingen inbesparade sådan kraft eller möjliggjorde den levande arbetskraftens användning till bedrivande av ett intensivare och därigenom mera lönande jordbruk. Ur den sistnämnda synpunkten hade den elektriska kraften sin stora betydelse för våra småbrukare.

Hantverkerier.

Det talas ofta om vikten för vår storindustri att erhålla tillgång till billig elektrisk kraft, om vilken betydelsefull verksamhet vattenkraftsindustrien i detta avseende har att fylla.

Sällan om ens någonsin har emellertid framhållits betydelsen för

våra hantverkare, såsom smeder, mjölnare, snickare, vagnmakare, sadelmakare, skomakare, bagare, slaktare, skräddare och sömmerskor, toffelmakare, krukmakare, stenhuggare, bleck- och plåtslagare, kopparslagare, båtbyggare o. s. v., som arbeta på landsbygden, inom byar och små samhällen, där i allmänhet tillgång saknas till lämplig drivkraft, att komma i åtnjutande av den elektriska kraften.

Att dessa hantverkares existens nationalekonomiskt och socialt sett är berättigad och önskvärd, torde envar medgiva, fästade som de äro vid den lantliga torvan och ägnande sig åt ett yrke med goda traditioner, ofta nog ärft av son från far, kanske från flera generationer.

Lika önskvärdt är även bibehållandet av den sysselsättning, som dessa hantverkare bereda sina hjälparbetare. Dessa senare äro ju i allmänhet från samma by eller samhälle. Om också deras arbetslöner äro mindre än industriarbetarnas i storstäderna, så blir dock förtjänsten större, då deras bostads- och levnadsomkostnader äro betydligt lägre. Ofta nog få unga jordbrukaresöner härigenom tillfälle att utbilda det mekaniska sinnet, vilket som bekant vårt svenska folk i ovanligt hög grad besitter, samtidigt med att de ofta kunna bo i sitt föräldrahem och tillfälligt kunna biträda vid gårdens arbeten.

Huru mycket sundare är ej detta liv än industriarbetarens, ofta inhyst i en stor hyreskasern i staden, där omkostnaderna för hyra, mat och kläder taga lejonparten, ja, kanske hela lönen, och där vidare stadslivets frestelser i många former hota den unge arbetaren.

Men konkurrensen för dessa hantverkare med stor- och stadsindustrierna blir årligen allt större. Inom vår tid, då handarbetet alltmer försvinner, och maskintekniken ständigt går framåt, måste dessa hantverkare förr eller senare duka under, om ej möjlighet beredes dem att anskaffa maskinhjälp. Men att för en liten maskin om några hästkrafter skaffa sig en ångmaskin eller motoranläggning är i allmänhet ekonomiskt otänkbart. Finnes däremot elektrisk kraft tillgänglig, är saken betydligt förenklad.

Även en annan omständighet må förtjäna att påpekas. Den, som närmare studerat vår storindustri, vars lösen är största möjliga arbetsintensitet, och som följd därav erfordrar allt större specialisering av arbetet, har säkerligen ej kunnat undgå att inse, att den harmoniska utbildningen inom ett yrke därigenom blir allt sällsyntare. Visserligen lär arbetaren sig exempelvis att göra ett visst tempo med en maskin, kanske med en fenomenal virtuositet, men man ser ej utan saknad tillbaka på det gamla hantverks- och skråväsendets tid, då man mer lade an på en allsidig utbildning inom yrket.

Inom hantverkerierna på landsbygden lever emellertid något kvar av den gamla tidens anda, och det ligger i dess väsen, att så måste förbliva.

Vad här sagts torde vara nog för att framvisa angelägenheten av att stödja och underlätta dessa landsbygdens hantverkerier, så att de ej tyna bort. En kraftig hävstång i detta avseende torde kunna vinnas genom att göra den elektriska kraften och dess fördelar i största möjliga utsträckning tillgänglig för dem.

Ett bolag, som i detta avseende gjort en beaktansvärd insats, är nyssnämnda Hemsjö kraftaktiebolag, som arbetar i Blekinge och östra hälften av Skåne. Vid 1913 års slut voro till bolagets lantdistributionsnät anslutna:

130	st. små lantbruk	med en årlig genomsnittskrafthyra av	90	kronor.
120	» hantverkare	» » »	»	100 kronor.
267	» småförbrukare	» » »	»	34 kronor.

Hemslöjd.

Föreningen för svensk hemslöjd har sedan en följd av år påvisat, vilken betydelse hemslöjden har för det mindre jordbruket, dels ekonomiskt, då det lämnar möjlighet för småbrukaren till en avsevärd extra inkomst, utan att på minsta sätt inkräkta på modernäringen, dels moraliskt, då den uppmanar småbrukaren till sparsamhet och tillvaratagandet av den tid, som icke kan utnyttjas för jordbruket, särskilt den mörka delen av dagen under vinterhalvåret. Jfr i övrigt en del uppsatser i Svensk hemslöjd av fröken L. Ziekerman i detta ämne.

Föreningen har även påvisat, att hemslöjden för många trakter av vårt land är en högt betydande inkomstkälla för vår lantbefolkning. Som exempel må anföras följande ur hovintendent G. Lindgrens uppsats i häfte 1 av Social Tidskrift 1911:

Vi driva faktiskt ännu i Sverige betydande tillverkningar som hemslöjd, så t. ex. vävnadsslöjden i Västergötland. För närvarande lär den årliga produktionen i södra Västergötland uppgå till mellan 9 och 11 millioner meter årligen. I Dalarne vävas band och tyger, i Småland, Blekinge och Västergötland band och mattor. I Skåne tillverkas band, konstvävnader, mattor, hålsöm, i Jämtland vadmal av utmärkt kvalitet. I Småland, Västergötland, Halland, Bohuslän och Dalarne är möbelslöjden en viktig näringsgren. Till och med en export av slöjdvaror har på senaste tiden uppstått, i det nämligen korgtillverkningen i norra Skåne, Blekinge och Dalarne fått avsättning i Danmark, Norge, Tyskland, Ryssland och England. I Kristianstads län anses denna tillverkning uppgå till ett årligt värde av c:a 75,000 kronor. Våmhus socken i Dalarne exporterar årligen för omkring 100,000 kronor, och statistiken visar beträffande korgvaror och borstbinderiarbeten mot en import av c:a 56,000 kronor en export av c:a 235,000 kronor förutom den korgslöjd, som användes för landets eget behov.

Vidare må framhållas, att i Hemslöjds utställningslokal i Stockholm såldes år 1912 för över 291,000 kronor hemslöjdsvaror.

Och dock arbetar vår hemslöjd i stark konkurrens med storindustrien.

Vilken oerhörd lättnad skulle hemslöjden icke vinna genom tillgången till elektrisk kraft?

Först och främst erhålles härigenom en utmärkt belysning, vilket ju är av stor betydelse för ett framgångsrikt hemslöjdsarbete, där det framför allt gäller att tillvarataga våra långa vinterkvällar.

Men i ännu högre grad gäller dock möjligheten att vid hemslöjdsarbetet lätt få tillgång till motorkraft för drift vid slöjd av såg, svarv,, bormaskin o. s. v., vid handvävstolen för trampningen, för införandet av skyteln i skälet o. s. v.

Visserligen invänder någon, att genom maskinkraftens införande försvinner det säregna och framför allt det intressanta i hemslöjden. Jag tvivlar dock på att så behöver bliva fallet, i synnerhet om även i detta avseende en lämplig organisation övervakar arbetet. Det förefaller väl egenomligt, om exempelvis träslöjden i hemmet skulle lida på att sågning, borrar och svarvning sker med maskinkraft i stället för med tidsödande handkraft.

Det må i detta sammanhang vara lämpligt lämna några uppgifter om textilindustrien i Schweiz, hämtade ur *Le Genie Civil* 22 februari 1913, som välvilligt lämnats mig av fru E. Wærn-Bugge.

Textilindustrien i Schweiz är den näst största av landets industrier, såväl med hänsyn till antal företag som till antal anställda arbetare. Den representerar vidare mer än hälften av landets hela export.

Sidenindustrien är den äldsta representanten för hemslöjd.

Enligt senaste officiella statistik från år 1905 voro över 20,000 kvinnliga personer sysselsatta i hemmen med vävnadsarbeten, och den representerade 37,7 % av alla arbetare, som äro sysselsatta inom hela sidenindustrien (således inbegripet såväl hem- som fabriksindustri).

Emellertid började efter 1905 detta hemmens arbete betänkligt hotas av konkurrensen med de stora fabrikerna. Räddningen kom genom den i Schweiz synnerligen utbredda elektriska kraftdistributionen. Man ersatte nämligen handvävstolarna med elektriskt drivna vävstolar. Härigenom har särskilt vävnaden av sidenband i hemmen betydligt stegrats.

I allmänhet ombesörjer kommunen kraftöverföringen såväl till kommunen som inom kommunen till de enskilda arbeterskornas bostäder, i vissa fall även installationen av motorer och lampor inomhus och upptager härför en viss årlig hyra.

Vävstolarna åter tillhöra vanligen den fabrikant eller det företag, som

levererar råmaterialet och uppköper tillverkningen. Detta företag utsänder tid efter annan en kontrollant, som granskar arbetet i hemmen och skötseln av vävstolarna o. s. v.

Den dagliga nettoförtjänsten uppgår i genomsnitt till 3½ frs. per dag och arbeterska.

Som slutomdöme om sidenbandstillverkningen som hemindustri uttalas följande av H. Meyer, direktör för vävskolan i Zürich:

Såväl fabrikanterna som arbeterskorna äro nöjda över det resultat, som elektricitetens införande medfört. Resultatet av arbetet är ansevärt, tillverkningen väsentligt större, arbetarens betalning har ökats, den fysiska överanstängningen äger icke längre rum, och det kvinnliga arbetet, som är såväl lämpat för vävnad, gör sig fullt gällande. Tack vare den elektriska kraften, kan hemarbetet konkurrera med fabriksarbetet, bliva inkomstbringande och följaktligen allt framgent äga bestånd.

Det torde med vad här ovan framhållits vara tydligt, att den elektriska kraftens popularisering och utbredning på landsbygden till byar och samhällen är en fråga av allra största betydelse för såväl det större som det mindre jordbruket, särskilt för våra småbrukare och hantverkare.

Den största svårigheten härutinnan ligger emellertid uti de stora kapital, som de elektriska kraftledningarna erfordra. Ensamt i Kristianstads-trakten har exempelvis Hemsjö kraftaktiebolag genom omnämnda andelsföreningar anskaffat kapital på inemot en miljon kronor. Dessa kapital ha i allmänhet erhållits av sparbankerna i orten, men åtskilliga svårigheter ha därvid visat sig. Det torde snart nog röra sig om så stora belopp, att sparbankerna icke kunna möta dem, och våra vanliga bankinrättningar äro icke villiga att utlåna penningar mot så låg ränta och på så lång tid, som här måste bliva fallet. En kortare amorteringstid än 20, helst 30 år, torde icke böra ifrågakomma, men någon sådan låneform hava icke våra sparbanker. Då det gäller en för landet så viktig angelägenhet som att stödja vårt jordbruk, våra hantverkare, så synes emellertid statens ekonomiska stöd böra lämnas exempelvis i form av billiga lån åt dylika andelsföreningar för byggandet av elektriska kraftledningar.

Fråga torde ock kunna uppställas, huruvida icke staten vid beviljandet av dylika lån borde hava rättighet kontrollera, att kraft på för små-
avnämarna rimliga villkor ställdes till förfogande.

För en rationell och vidsträckt användning av elektriciteten för här omnämnda ändamål erfordras emellertid en intensiv och praktisk upplysningsverksamhet på landsbygden rörande inköp av ändamålsenliga maskiner och lämpliga anordningar i övrigt. För vinnandet härav skulle ut-

sändandet på landsbygden av instruktörer och föreläsare, som hade praktisk erfarenhet i berörda hänseenden och som för sådant ändamål åtnjuta statsunderstöd, vara synnerligen önskvärt.

Även torde vara skäl tillse, i vad omfattning samma mål kunde vinnas genom främjande medelst ekonomiskt understöd för bildande och organiserande av föreningsverksamheten för ovannämnda ändamål.

Även i lagstiftningssyfte torde åtskilliga åtgärder böra vidtagas, särskilt i fråga om nuvarande förordning om ekonomiska föreningar, då densamma icke i alla avseenden för närvarande torde lämpa sig för andelsföreningar med här avsedd verksamhet.

Som bekant, äger staten flera större vattenfall, såsom i Motala ström, Lagan, Järleån och annorstädes, som under åren 1906—1908 inköpts för ett sammanlagt belopp av 4,776,000 kronor och med en beräknad utbyggnad för 60,000 hkr i och för en eventuell elektrifiering av statsjärnvägarna. Dessa vattenfall ligga fortfarande obegagnade mitt i bördiga, tätt befolkade trakter. Det torde böra tagas i övervägande, huruvida det är lämpligt, att man ännu för en obestämd framtid låter dessa stora krafttillgångar i sin helhet ligga obegagnade för en ännu så pass outredd sak som statsjärnvägarnas elektrifiering i någon större utsträckning, och huruvida icke möjlighet föreligger att utbygga dessa vattenfall åtminstone till någon del för industriens behov, för distribution av kraft och belysning till samhällen och i samband därmed låta jordbruket, småindustrien och hantverkerierna komma i åtnjutande av den elektriska kraftens fördelar.

Med hänsyn särskilt till jordbrukets stora betydelse för landet och vikten av detsammans vidmakthållande och utveckling torde det angeläget vara, att staten beträffande dess vattenkraftsanläggningar för de ändamål, varom här förut talats, lämnar elektrisk kraft till möjligast billiga pris, helst till självkostnadspris, då ju den fördel, som därigenom kommer landet till godo, mer än väl kan anses uppväga en utebliven direkt vinst å vattenkraftsanläggningar.

Jordbrukets elektrifiering kräver därjämte av vattenfallsstyrelsen stort förutseende och planmässighet vid anläggning av nya och utvidgning av redan befintliga kraftcentraler och distributionsanordningar med hänsyn till eventuella kraftbehov inom olika orter, så att den elektriska energien med minsta möjliga kostnad skall kunna tillföras jordbruket.

Likaså torde ett kraftigt intiativ från vattenfallsstyrelsens egen sida vara till stort gagn för saken.

Önskligt torde nog vara, att i denna styrelse funnes någon representant för jordbruket, som kunde med intresse och sakkunskap föra dess talan i hithörande frågor.

Vidare torde staten med hänsyn till möjligheterna av en export av elektrisk kraft till främmande land böra taga i övervägande, vilka åtgärder från statens sida bör vidtagas, för att landets egna inbyggare framför utlandets sättas i tillfälle draga fördel av den inhemska vattenkraften. Visserligen kan det i första hand synas, som om det vore nog så viktigt att snarast möjligt få våra vattenfall utnyttjade, och att därför den avnämaren borde gynnas, som kan betala bäst, men det borde dock tagas i övervägande, huruvida icke åtminstone i södra Sverige dels den utbyggnadsvärdiga vattenkraften i förhållande till dess avsättningsmöjlighet är nog så inskränkt, dels användningen av den elektriska kraften på samhällslivets olika områden i så kraftigt tilltagande, och dels så många indirekta förmåner beredas en bygd, som kommer i beröring med ett kraftdistributionsnät, att även andra hänsyn än de rent ekonomiska böra tagas med i beräkningen.

Till sist må framhållas, att vår vattenkraftsindustri är av en för hela vårt närings- och samhällsliv så genomgripande och i bästa mening nationell betydelse, att det är av allra största vikt att *snarast möjligt* bestämmelser bli införda om offentlig myndighets rätt att kontrollera priset på elektrisk ström, som till allmänheten distribueras, ävenså bestämmelser till tryggnad av avnämares rätt till kontraktensligt åtnjutande av elektrisk kraft,

dels även den utredning, som för närvarande pågår rörande lagliga former för belåning av kraftledningar blir avslutad och därefter blir föremål för statsmakternas vidare åtgärder,

dels den nya vattenrättslagstiftningen blir framlagd till avgörande av riksdagen,

dels statens vattenfallsprocesser bringas till ett slut genom processernas skyndsamma fullföljande och avgörande,

så att det osäkerhetstillstånd, som för närvarande i allra högsta grad verkar hämmande på vattenkraftsindustrien och avskräckande på företagsamheten och kapitalets intresserande i dessa företag, må bringas till ett slut.»

Det av motionären framförda spörsmålet om vidtagande av åtgärder från statens sida för främjandet av jordbrukets och detsamma närstående näringsars förseende med elektrisk kraft står i nära sammanhang med åtskilliga frågor, vilka redan blivit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Så t. ex. de frågor, som behandlats av vattenfallskommittén, vars utlåtande avgavs 1903, och av vattenrätts- och dikningslagstiftningskommittén, vars arbeten avslutades 1910. Dessa kommittéers utlåtanden äro för närvarande föremål för överarbetning hos Kungl. Maj:t.

Utskottet.

Vidare bör nämnas den elektriska kraftkommittén, som tillsattes 1911 med uppdrag att dels utarbeta förslag till tryggande av avnämares rätt till elektrisk kraft, dels utreda frågan om möjligheten att genom offentlig myndighet reglera priset på elektrisk kraft, dels ock verkställa utredning huruvida och i vilken omfattning samt under vilka villkor koncessionslagstiftning utöver vad för närvarande gäller bör införas med avseende på kraftkällor, kraftstationer eller kraftledningar, avsedda för distribution till allmänheten av elektrisk energi, samt framlägga förslag i ämnet. Enligt vad utskottet erfarit, har denna kommitté upptagit och torde följaktligen även komma att besvara åtskilliga av de spörsmål, som i den förevarande motionen framföras. Kommitténs uppdrag är ju även av den art, att så bör bliva fallet. Vidare har riksdagen med anledning av en inom andra kammaren väckt motion år 1912 avlåtit en skrivelse till Kungl. Maj:t angående uppläggande av en statens lånefond för finansiering av företag, avseende utbyggande av sådana statens vattenfall, som upplåtits med vattenfallsrätt. Över denna skrivelse har Kungl. Maj:t infordrat kungl. vattenfallsstyrelsens yttrande, och enligt vad utskottet inhämtat har styrelsen tillstyrkt förslaget med den utvidgning, att fonden även borde vara tillgänglig för företag för utbyggande av *enskildas* vattenfall.

Utskottet inser till fullo, att på grund av den tilltagande svårigheten att kunna få tillräcklig och billig arbetskraft åt jordbruket det vore synnerligen önskvärt, om maskinkraft i så stor utsträckning som möjligt kunde komma till användning inom jordbruket, där så med fördel kan ske, liksom att det ur nationalekonomisk synpunkt vore fördelaktigt, om härvid kraften i våra vattenfall kunde bliva utnyttjad. Såsom motionären omnämner, har ju även elektrisk kraft redan tagits i bruk för olika jordbruksändamål, och man torde med säkerhet kunna vänta och hoppas, att så skall bli fallet i ännu högre grad i framtiden. Ett nödvändigt villkor härför synes emellertid vara, att priset på elektrisk energi genom lämpliga åtgärder nedbringas så, att det blir ekonomiskt fördelaktigt för jordbruket att i största möjliga omfattning använda elektrisk energi.

Stor svårighet erbjuder, vilket även motionären vidrört, elektricitetens ledning, då det gäller jordbruket samt hantverk och hemslöjd på landet. Även för de trakter av vårt land, som äro bördigast, bäst odlade och tätast befolkade, torde denna ledning vara förenad med relativt höga kostnader. Därtill kommer det förhållandet, att under det antalet av de jordbruk, som kunna förväntas bli avnämare av elektrisk energi, är störst i södra och mellersta Sverige, så förekommer vattenkraften, den elektricitetsalstrande kraften, huvudsakligast i Norrland (ungefär $\frac{3}{4}$ av den i vårt land förefintliga vattenkraften finnes i Norrland). Då kraftöverföring på

så långa avstånd, som det skulle bli fråga om, för den händelse den norrlandska vattenkraften skulle utnyttjas i mellersta och södra Sverige, för närvarande synes otänkbar på grund av de stora kostnaderna, så är nog den av motionären vidrörda frågan om export av elektrisk kraft och företädesrätt för det inhemska behovet av stort intresse för Sydsverige. Men beträffande denna fråga torde det mer än eljest vara berättigat att invänta resultatet av hittills utförda eller påbörjade utredningar, vilka i mycket beröra detta spörsmål.

Emellertid underlättas givetvis den elektriska kraftens tillgodogörande åt jordbruket och detsamma närstående näringar på de trakter, där tillgång till elektricitet på nära håll finnes, genom bildande av sådana andelsföreningar, som motionären omnämnt. Av betydelse härför äro även en del andra omständigheter, som av motionären anförts, nämligen underlåtande av vattenfalls utbyggande genom statens tillhandahållande av billigare kapital, införande snarast möjligt av en tillfredsställande vattenrättslagstiftning, och utskottet delar även till fullo motionärens uppfattning, att statens vattenfallsprocesser snarast måtte bringas till ett slut, så att det osäkerhetstillstånd, som för närvarande hämmar vattenkraftsindustrien och avskräcker företagsamheten på detta område, må upphöra.

Av vad som här ovan anförts framgår, att ifrån riksdagens sida redan gjorts vad som i frågans nuvarande läge lämpligen kan göras för att befrämja det av motionären framförda spörsmålets lösning. Tvenne kommittéer äro redan färdiga med sitt arbete, och man har förhoppning att snart nog få emotse förslag från elektriska kraftkommittén om såväl tryggande av rätten till elektrisk kraft som reglering av priser på densamma. Då vidare riksdagen så nyligen som år 1912 avlätit en skrivelse rörande den ovan berörda lånefondens uppläggande, och då man först sedan de olika förslagen, som man har att vänta från Kungl. Maj:t, inkommit, blir i tillfälle att närmare för sig klargöra vad som ytterligare kan vara av behovet påkallat att vidtaga för främjande av det i den förvarande motionen framförda syftet, anser sig utskottet böra hemställa,

att herr Kronlunds motion nr 104 ej må till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 14 juli 1914.

På utskottets vägnar:

G. NIC. TORGÉN.

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet hava närvarit herrar: *Torgén, Andersson* i Höckerum, *Bärg* i Katrineholm, *Lindley, Engqvist, Bengtsson* i Göteborg, *Larsson* i Dala, *Lindström, Mossberg* och *Ericson* i Funäsdalen.
